

De architect als leverancier van verstillen en rust in de stad

Hoe drukker onze levens en leefomgeving, hoe meer we snakken naar stilte. Die vinden we onder meer in de natuur en in kerken en andere religieuze gebouwen. Ook in de gebouwen waarin we wonen en werken en in het (ver)stedelijk(te) landschap waarin we ons bewegen, kan echter ruimte gemaakt worden voor rust.

Erik DE SMET & Jozefien VAN HUFFEL

DE REGEN HOREN, DE STROOM ZIEN

Sinds enige tijd neemt in de bouwsector de aandacht voor geluid toe. Enerzijds benadrukt recent wetenschappelijk onderzoek het belang van akoestiek. Kinderen pikken minder leerstof op als de akoestiek slecht is, werknemers kijken sneller uit naar een andere baan en artsen en verpleegkundigen maken meer medische fouten. Anderzijds delen we gebouwen vandaag anders in dan vroeger, waardoor geluid vanzelf op de voorgrond treedt. In een minimalistisch landschapskantoor is het risico op geluidsoverlast nu eenmaal groter dan in een gebouw waarin ieder zijn afgesloten werkplek heeft.

„Ook woningen zijn doorgaans meer open dan vroeger, zonder afscheiding tussen de leefruimte en de keuken”, zegt architect Geert Peymen. „Deels is dat fantastisch, want het benadrukt het samenleven, maar het maakt ook dat je voortdurend in een min of meer luidruchtige omgeving zit. Op dit moment onderzoek ik voor een woning hoe je meubels kunt integreren, bijvoorbeeld keukenkasten, die ook het geluid verbeteren. Ik stel ook vast dat er in grote woonprojecten almaar meer inspanningen worden gedaan om de diverse woonunits akoestisch van elkaar te isoleren. Vroeger zag je nergens geluidsisolatie in de vloeren, nu wordt het stilaan gebruikelijk.”

Zijn die beter klinkende of stillere ruimten ook ruimten die ons stil maken? „Akoestische stilte is een van de mogelijke facetten die aanleiding kunnen geven tot verstillende architectuur”, zegt Tom Callebaut, die zich met zijn bureau te plus onder meer specialiseert in sacrale ruimtes. „Het kan erbij horen, maar is voor mij niet eens noodzakelijk. Verstillende architectuur kan ook naast een waterval of middenin het lawaai van de stad. Ook voor die verstillen groeit de aandacht enigszins, maar economische belangen blijven centraal staan. Ruimte voor verstillen valt meestal niet binnen het economische model.” „Iedereen heeft het over de nood aan rust in de stad, maar je moet mensen en instanties

echt nog masseren om te bekomen dat er budget, tijd en ruimte voor komt”, knikt Geert Peymen. Samen met Pleuntje Jellema doet hij al enkele jaren onderzoek naar luwteplekken in de stad. „We zitten in een bewustmakingsproces, maar het is goed dat een idee wortels krijgt voor het commercieel wordt vertaald.” „Naar mijn gevoel wordt er bovendien nog veel binair gedacht”, zegt Tom Callebaut. „Een ruimte is ofwel sacraal, ofwel profaan. Voor mij kan verstillen verweven worden door het hele leven en alle ruimtes, publiek of privé.”

Nochtans wordt stilte niet zelden vertaald naar een vorm van geslotenheid. In het midden van een shoppingwijk in de Finse hoofdstad Helsinki ontwierp een architectenbureau een Kapel van de Stilte, afgerond, in hout en zonder ramen. „Er zijn niet veel ruimten die traagheid bevorderen”, zegt ontwerper Mikko Summanen. „Eens je hier binnenkomt, ervaar, zie of hoor je niets dat buiten is.” „Beslotenheid is belangrijk, om even uit de stroom van het leven en de samenleving te stappen”, zegt

Geert Peymen. „Uit onze gesprekken met mensen blijkt toch dat een luwteplek met een zekere poreusheid, waar je in contact blijft met die stroom, een meerwaarde heeft. Daardoor ga je reflecteren over de stroom. Een voorbijrijdende tram of een passant kan dan een betekenisvol iets worden. Openheid kan echter naar boven gericht, naar de wolken.”

Tom Callebaut erkent dat je afsluiten, uitzuivering en concentratie kan brengen. „Maar architecturale stilte als een 'neen' tegenover de dynamische maatschappij is voor mij een verarming”, zegt hij. „Ik verbleef meermaals in kloosters, omdat ik de eigenheid wilde vatten. Ook een klooster staat voor mij niet met de rug naar de stad, maar gaat er op een andere manier mee in dialoog. Verstillen kan neigen naar het niets, naar de leegte, maar dan wordt het erg ijl. Spiritualiteit is voor mij ook het feest, dansen en samenzingen.”

In het verlengde van het onderzoek van Peymen-Jellema zetten inwoners van zowel Gent als Mechelen recent hun favoriete luwteplekken op een lijst. Dat blijken vaak parken en binnentuinen in de stad. „De waardevolle les daaruit is dat we architectuur moeten maken die opnieuw contact zoekt met de natuur”, zegt Tom Callebaut. „Je kunt bijvoorbeeld halve buitenruimtes creëren, waar je de vogels hoort fluiten, voelt dat het koud is of hoort dat het regent.” „Idealiter investeren we zowel in buiten- als binnenruimte voor verstillen”, zegt Geert Peymen. „Voorlopig is de bereidheid groter als gaat het over de open ruimte, omdat het vaak lege plekken betreft, terwijl het in de projectontwikkeling meteen gaat over de prijs per vierkante meter luwte. Toch proberen we het idee te verspreiden van kantoren waar het niet enkel akoestisch aangenaam werken is, maar waar ook kleinere ruimten voor stilte zijn voorzien. We hebben daar nood aan, want de stille buitenruimten verliezen hun functie zodra het regent of guur weer is.”

Ook in kerken gaan mensen op zoek naar verstillen. Moeten we, in het geval van de herbesteding van een kerkgebouw, dan proberen om net die kwaliteit te behouden? „Een kerk is nooit gebouwd als stilteplek. Het is een veruitwendiging van een groot universeel verhaal met heel veel lagen”, zegt Peymen. „Een van de kwaliteiten van de plek is dat ze stilte afdwingt. Zo'n imposant gebouw enkel en alleen bewaren omdat het wat stilte creëert, is logistiek niet realistisch.”

„Ik volg al twintig jaar colloquia over herbesteding en ook daar wordt zo binair geredeneerd dat het thema kapot gedacht wordt”, zegt Tom Callebaut. „De vraag welke functie toegelaten is in een voormalig kerkgebouw, is naast de kwestie. We vragen ons beter af hoe we een nieuwe functie binnenbrengen op zo'n manier dat die functie gesterkt wordt door de spirituele functie. Al te vaak reduceert een nieuwe functie de kerk tot decoratief element.” „Een markt in een kerk kan fantastische architectuur zijn, maar heeft nog weinig te maken met sacraliteit”, zegt Geert Peymen. „Als er enkel een vleugeltje overblijft om het stil te maken, dan kun je dat evengoed organiseren in een leegstaand winkelpand, ergens waar het minder ingewikkeld is om iets nieuws te laten groeien.” (JVH)